

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת ויקרא, תשס"ט
מספר 802

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

עיון בתרגומי חטאת ואשם*

כלל גדול בתרגום אונקלוס: אף שדרכו לתרגם את הכתובים לארמית, הרי במונחים הלכתיים הוא שומר על מטבע לשון חז"ל. לפיכך אלה נמסרים אצלו בשמם העברי, אלא שהוא משנה אותם לתצורה ארמית. דוגמה לדבר בפסוק "אם הפהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן-בקר תמים לה' לחטאת" (ד:ג). שתי התיבות שבפסוק הגזורות מ"חטאת" אינן מתורגמות כאחת: "והקריב על חטאתו" – "ויקריב על חובתיה", אבל "פר בן בקר תמים לה' לחטאת" – "לחטתא". והטעם: בלשון חז"ל חטאת הוא שם הקרבן, כגון "חטאות הצבור והיחיד" (משנה זכחים, ה, ג), אך מונח זה משמעו גם עברה על מצוות ה'. לפיכך תרגם "פר לחטאת" – "לחטתא" ואת הכתוב "והקריב על חטאתו" תרגם – "על חובתיה". וכן "ונודעה החטאת אשר חטאו עליה" (ד:יד) – "ותיתידע חובתא דחבו עליה". אבל "והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת" (שם) – "לחטתא".¹

אונקלוס מבחין הבחנה דומה בתרגומי המילה "אשם". כשהוראתה היא חטא או סכום כסף גזול, התרגום הוא חובא (כגון: "והבאת עלינו אשם" [בר' כו:י] – "ואיתיתא עלנא חובא". כסף גזול, כגון: "והשיב את אשמו בראשו" [במ' ה:ז] – "ויתיב ית חובתיה ברישיה"). אבל קרבן אשם מתורגם "אשמא", כגון: "וזאת תורת האשם" (ויק' ז:א) – "נדא אורייתא דאשמא", שהרי גם אשם כשם קרבן התקבל כמונח הלכי, כגון: "אלו הן אשמות אשם גזילות אשם מעילות" (משנה זכחים, ה, ה), ובכגון זה הוא מתרגם בלשון חז"ל. כך מובן תרגומו השונה לשני פסוקים דומים וסמוכים: "והביא את-אשמו לה' על חטאתו אשר חטא נקבה מן-הצאן פשפה או-שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הפהן מחטאתו" (ה:ו) – "ויתי ית חובתיה". כנגד זה, "והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן בערפך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם" (שם טו) – "ויתי ית אשמיה". מה טעם ההבדל?

בפסוק הראשון – "והביא את אשמו לה'", אין פירושו קרבן אשם, אלא יביא קרבן על אשמו. קרבן זה הוא חטאת, כמפורש בהמשך: "והביא... פשפה או שעירת עזים לחטאת". לכן בהכרח תרגם שם אשמו =

* המאמר מתבסס על פרשגן, ביאור חדש על תרגום אונקלוס (בכתיבה).

¹ ראה דוגמאות רבות להוכחת כלל זה בספרי, העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס, ירושלים תשנ"ד, עמ' 129-120, בפרק "דפוסי תרגומי הלכה". הרי כמה מהן: הפועל "סגר" מתורגם בדרך הקבע "אחד", כגון "והדלת סגר אחריו" (בר' יט:ו) – "וידשא אחד בתרוהי", ורק בנגעים תרגומו "סגר", כגון: "והסגיר הכהן" (ויק' יג:ד) – "ויןסגר פנהא", כלשון חז"ל בנגעים: "מצורע מוסגר" (מגילה א, ז). לכן גם צרעת המטמאת היא "סגירותא", אבל "והנה ידו מצרעת כשלג" (שמ' ד:ו) – "והא דיהה קורא פתלגא". גם הפועל "רחץ" מתורגם דרך קבע בפועל "סחי", כגון "ורחצו רגליכם" (בר' יח:ד) – "וואסחו רגליכון", אבל הפועל "רחץ" שבפרשת הכיור מתורגם "קדש", כגון "כיור נחשת... לרחצה" (שמ' ל:יח) – "פירא דנחשא... לקידוש"; "בבאם אל-אהל מועד ירחצו-מים" (שם כ) – "יקדשון מנא", כלשון חז"ל על מי הכיור, שהם ל"קידוש ידיים ורגליים" (משנה יומא ג, ג). גם התרגומים שלהלן מיוסדים על המינוח ההלכי שבלשון חז"ל: "פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת" (ויק' כג:מ) – "פירי אילנא אתרוגין לולבין וחדסין"; "חלה" (במ' טו:כ) – "חלתא" (ולא "גריצתא"); "מים קדשים" (שם ה:יז) – "מי כיור"; "להזיר" (שם ו:ב) – "למזור" (ולא בלשון הפרשה); "על מזוזת ביתך" (דב' ו:ט) – "על מזוזין" (ולא "ספא"); "ספר פרישת" (דב' כד:א) – "גט פיתורין". ואף שיש הבדל בין הרקע הלשוני של "חדסין" ודומיו ובין מקורו של "גט פיתורין" (הראשון הוא עברי והאחרון ארמי), הצד השובה שבהם הוא שהם מונחים שהושרשו בלשון חז"ל.

חָטָאוּ ("חובתיה"), וכן פירשו ריב"ג ורמב"ן.² אבל בפסוק השני, שבו מפורש "והביא את אֲשָׁמוֹ לֵה' אֵיל תְּמִים... לְאֲשָׁם", תרגם "אֲשָׁמָא". זה פשר הערת המסורה לת"א: "כל היכא דאיכא אֵיל – אֲשָׁמָא תרגום".³ עתה נעיין בתרגום אונקלוס ל"אשם" שבפרשתנו: "אֲשָׁם הוּא אֲשָׁם אֲשָׁם לֵה'" (ה:יט) – "אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתִיהָ דְהוּא חָב אֲשָׁמָא יְקָרִיב קָדָם ה'". כאן יש להקדים שלא רק אֲשָׁם בהוראת חָטָא מתורגם חוֹבָא אלא גם הפועל אֲשָׁם מתורגם כך, כגון: "וְאֲשָׁמָה הִנְפֵּשׁ הָהוּא" (ה:ו) – "וְיִחֹב אֲנָשָׁא הָהוּא". והנה בפסוקנו הצטרפו שם הקרבן והפועל, כדברי רש"י: "אֲשָׁם הוּא אֲשָׁם אֲשָׁם" – הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר, והאחרון חציו קמץ וחציו פתח, שהוא לשון פִּעֵל". נמצא שמשמעות הפסוק היא "אֲשָׁם הוּא" – זהו קרבן אֲשָׁם ממש. "אֲשָׁם אֲשָׁם לֵה'" – באמת חטא לֵה'. על פי זה ת"א: "אֲשָׁם הוּא אֲשָׁם אֲשָׁם" – "אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתִיהָ דְהוּא חָב" – הראשון הוא שם הקרבן, והאחרונים פעלים.⁴ גם מפסוק הטעמים "אֲשָׁם הוּא אֲשָׁם אֲשָׁם לֵה'" מוכח ש"אֲשָׁם אֲשָׁם" שניהם פעלים.

ואולם במקרה כזה די היה לתרגם "אֲשָׁם אֲשָׁם לֵה'" – "עַל חוֹבְתִיהָ דְהוּא חָב קָדָם ה'", ומדוע תרגם כאן "אֲשָׁמָא יְקָרִיב קָדָם ה' "? לכן הציע בעל "נתינה לגר" למחוק תיבת אֲשָׁמָא.⁵ אבל בעל "מרפא לשון" יצא נגדו בחריפות: "בעל נל"ג נשתבש בזה ולכן כתב שתיבת אשמה מיותרת, וידיעתו היא הנעדרת!"⁶ לדעתו, אונקלוס מנתק בין תיבות "אֲשָׁם אֲשָׁם" ומפרש כך: אֲשָׁם הוּא הקרבן. ועל שאֲשָׁם, כלומר חטא, לכן יקריב אֲשָׁם לֵה'. ואף על פי שבזה משתנה הניקוד (כן פועל אֲשָׁם מתפרש כשם הקרבן אֲשָׁם), אונקלוס תרגם כמדרשו הקדום של יהוידע הכהן הנזכר במשנה⁷ והוסיף: "ואין להקשות משינוי הטעמים, שכבר ידענו מדברי רז"ל על פסוק ויקראו בספר וגו', שהתרגום קודם לטעמים".⁸

ויש שראו בכפל התרגום שני ביאורים לכתוב "אֲשָׁם הוּא אֲשָׁם אֲשָׁם": הראשון, אֲשָׁם אֲשָׁם – עַל חוֹבְתִיהָ דְהוּא חָב. השני, אֲשָׁמָא יְקָרִיב – יקריב אשם.⁹

הרב ד"ר רפאל בנימין פוזן
המדרשה לנשים והמחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:

sub parasha-l firstname lastname כאשר first-name - last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

² ר' יונה אבן ג'נאח, ספר הרקמה, עמ' שח: "והביא את אשמו – במקום: קרבנו. וקראוהו 'אשם' מפני שמכפרים בו האשם"; רמב"ן לפסוק טו: "והביא את אשמו לֵה'" – נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בְּשִׁקְלָהּ הִקְדֵּשׁ לְאֲשָׁם. אבל וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ לֵה' האמור למעלה (פסוק ו), בקרבן עולה ויורד. טעמו והביא את קרבנו לֵה', כי הקרבן ההוא חטאת הוא, כמו שאמר בְּשִׁבְהָ או שְׁעִירֵת עֲזִים לְחֻטְאֵת". ובמקצת נוסחים גרסו בת"א גם בפסוק הראשון "וְיִבְיִתִי יְת אֲשָׁמִיהָ", והוא שיבוש, כיוון שמשמעו "יביא קרבן אשם". התרגום השומרוני וגם תרגום נאופיטי מתרגמים כל אֲשָׁם "אשמה", בין קרבן בין חָטָא. אבל התרגום המיוחס ליונתן מבחין גם הוא כת"א. לכן תמוה תרגומו לפסוק הראשון – "וְיִבְיִתִי יְת קָרְבָּן אֲשָׁמִיהָ". ובדוחק יש לפרש: ויביא את הקרבן על אשמו (כריב"ג).

³ קליין, מסורה, עמ' 150. M.L. Klein, *The Massorah to Targum Onqelos*, New York 2000.
⁴ והטעם שלא תרגם "אֲשָׁם אֲשָׁם" – "מִיִּחַב חָב" (כמו "שָׂאוֹל שָׂאֵל" [בר' מג:ז] "שָׂאֵלָא שָׂאֵל") – שהיה משמעו שבוודאי חטא. וכיוון שכאן מדובר באשם תלוי המובא על הספק, כגון שאכל אחת משתי חתיכות ואחר כך נודע לו שאחת שומן ואחת חלב ואינו יודע אם שומן אכל או חלב, תרגם "עַל חוֹבְתִיהָ דְהוּא חָב", שהיה עליו לשאול ולחקור קודם שאכל, שלא יבוא לידי ספק, שבזה האשים את נפשו (ר' שמשון ברוך שעפטעל, באורי אונקלוס, מינכן תרמ"ח).
⁵ ר' נתן אדלר, נתינה לגר, וילנה תרל"ד.

⁶ ר' יחיא זכריה קורח, מרפא לשון, בתוך י' חסיד (מהדיר), התאג' הגדול כתר תורה עם חמישים פירושים ואלה מן החדש: חלק הדקדוק, מרפא לשון, מחברת הכללים, מאמר ברית הלשון, א-ה, ירושלים תש"ל.

⁷ משנה שקלים, ו, ו: "זה מדרש דרש יהוידע כהן גדול: אשם הוא אשום אשם לֵה' (רע"ב: וקשה קרא רישיה לסיפיה, דאשם הוא משמע בהווייתו ובהלכתו יהא שהוא נאכל לכוהנים, ואשם לֵה' משמע שכולו לֵה'. ודרש יהוידע הכהן) זה הכלל כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה ילקח בו עולות: הבשר לשם והעורות לכוהנים, נמצאו שני כתובים קיימים אשם לֵה' ואשם לכוהנים" (רע"ב: ונמצאו שני המקראות קיימים: אשם לֵה' – הבשר, ואשם לכוהנים – העורות).

⁸ בבלי, מגילה ג ע"א: "אמר רב איקא בר אבין, אמר רב חננאל, אמר רב: מאי דכתיב: 'וַיִּקְרְאוּ בְּסִפְרָא בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפְּרֹשֶׁת וְשׁוֹם שָׂכַל וַיִּבְיִנוּ בְּמִקְרָא' (נחמ' ח:ח)? ויקראו בספר תורת הא-להים – זה מקרא; מִפְּרֹשֶׁת – זה תרגום; וְשׁוֹם שָׂכַל – אלו הפסוקין; ויבנינו במקרא – אלו פיסקי טעמים". אבל לכאורה אין משם כל ראייה "שהתרגום קודם לטעמים".

⁹ ראו: ב"צ יהודה בערקאוויץ, **לחם ושמלה**: באור דברי המתרגם אונקלוס, יפרד לשנים: 'לחם אבירים' שמלת גר' (וילנה תר"י-תרט"ו). וכיוצא בזה כתב "באורי אונקלוס" (לעיל הערה 4): תרגם בתחילה העבר אָשם – על חוֹכְתִיָּה דְהוּא חָב. ולשון אָשָׁמָא יִקְרִיב הוא תרגום של אָשם מקור, כמו לְאָשׁוּם לה', נתחייב להביא קרבן לה'.